

ՕՐԱԳԻՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱԿԱՆ

ԳԻՏԵԼԵԱՅ

Ժ. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 15 .

1852

ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1 .

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄՏԱՅ

Հին քաղաքիև նոր օրերի շրջանը¹ :

ՄԱՐԴՍ, ինչպէս որ առաջ ըսի, պակասաւոր կը ծնանի, և կը դիմէ առ կատարելութիւն. այն ամէն նորութիւններն՝ որոնց վախճանը կատարելութիւն չեն, այլ ընդհակառակն՝ եղած գտնուած կատարելութիւններն ալ պակսեցնող են, անոնք յայտնի է որ մտաց ազատութենէ առաջ չեն գար, այլ անսանձ կրքերէ, որ է ըսել կրից գերի ըլլալէն : Ի՞նչ պատճառի համար գերութիւնը ատելի է. վասն զի մար-

դուս մարմնոյն ալ, մտացն ալ ազատութիւնը կը կապէ ու անբանի մը պէս կը ծառայեցնէ : Բայց ճշմարիտ ազատութիւն մտաց ունեցողը հազար անգամ լաւ կը սեպէ բռնաւոր իշխանի մը ձեռքը դերի իյնալ, քան թէ կրից բռնութեանը ծառայել. վասն զի բռնաւորը գոնէ հոգւոյն վրայ չկրնար իշխել. իսկ կիրքը մարմնէն աւելի հոգւոյն վրայ կ'իշխէ, և յաւիտենական թշուառութեան կը մատնէ իր գերին :

Ճշմարիտ ազատութեան մտաց գրկաւոր գործքն է ամէն բանին ազէկը

¹ Տես երես 193 :

դէշը իրենց պատճառներովն հասկը-
նալ, օգտակարը փնտսակարէն որոշել,
ինքզինքը և իր վախճանը ճանչնալ, և
այնպէս ազատ ընտրութեամբ իր վախ-
ճանին հասցընող ճշմարտութիւնը և
լուութիւնը ձեռք ձգել, և անոնցմով
երջանիկ ըլլալու աշխատիլ: Ազատ
մտքով ընտրութիւն ընել կարենալու
համար բիւրաւեայ պէտք է ըլլալ. պէտք
է ամէն բան սովորելու հետ ըլլալ, ինչ
բանի վրայ որ պիտի ընտրութիւն ընէ՝
այն բանին ինչ ըլլալը ինչպէս ըլլալը
և ինչ վախճանի համար ըլլալը պէտք
է ճանչնալ. և այս ամէն պատճառները
իրարու բաղդատել գիտնալ, և այնպէս
ճանչնալով ընտրել:

Այս որովհետեւ անկարելի է մարդու
մը ամէն բան սովորիլ, ամէն բանին
պատճառներուն կատարեալ հմտութի
ունենալ, ամէն բանին խելք հասցընել,
և միշտ արդար չափոյն մէջ կենալ, ա-
նոր համար պէտք է որ միտքը ունենայ
մէկ կարգ մը, կանոն մը, և սկզբունք
մը, որոնցմով իր ազատ մտածմունքնե-
րը ուղղէ, և անոնց դէմ ընելու ատեն
կարենայ ճանչնալ թէ կը սխալի: Այս
կարգաւորութեան սկզբունքները կըր-
նան հինգ գլուխ ամփոփուիլ:

Առաջին. Ա՛յն բանի մը վրայ ազատա-
բար մտածելու և դատելու համար պէտք
է որ մէկը հիմնովին և աղէկ տեղեկու-
թիւն և ճանաչմունք ունենայ այն բա-
նին. թէ չէ՝ յանդուգն է մանաւանդ
թէ անմիտ՝ որ իրմէ վեր և իր չգիտցած
կամ վեր ՚ի վերոյ տեղեկութիւն ունե-
ցած բանին վրայ ինքիւր գլխուն կ'ուզէ
դատաստան ընել, թէ և ինք զինքը
խելացի կարծէ: Ա՛սան զի խելացի նա
է՝ որուն գիտցածները, տեսածները և
լսածներն իրարու բաղդատելու կարո-
ղութիւնը զօրաւոր է, ուսկից կրնայ
այլեայլ ուղիղ հետեւանքներ հանել,
իսկ չգիտցած ու չճանչցած բանին մէջ
ինչ բաղդատութիւն կրնայ ընել մէկը
և ինչ դատաստան: Ատփաբերական
ուսմունքները չգիտցող մը՝ աստղաբաշ-
խական գիտութեան կրնայ մի խելքը
հասցընել. մեքենականութեան կանոն-

ները չսովորող՝ մեքենական գործիքնե-
րէն ինչ կը հասկընայ կամ ինչ վարդա-
պետութիւն և դատումն կրնայ ընել.
բնաբանական գիտութեան սկզբունքը
չունեցողը՝ շոգենաւայ քայլելուն ճար-
տար հնարքը ինչպէս կրնայ ըմբռնել:
Այս թէ որ յանդուգն է և անմիտ նա,
որ աս նիւթական ուսմանց և արուես-
տից մէջ առանց հարկաւոր տեղեկու-
թիւնները ունենալու իր չգիտցած բա-
նին վրայ կ'ուզէ դատել ազատաբար,
նոյնպէս և առաւել ևս յանդուգն է և
անմիտ՝ որ աներևոյթ տեսական և
մտաւորական բաներու մէջ, իմաստա-
սիրական, բարոյական և կրօնական
խնդրոց մէջ առանց հիմնական ուսման
և գիտութեան վեր ՚ի վերոյ տեղեկու-
թեամբ մը կամ բոլորովին տգիտու-
թեամբ ուզենայ ազատաբար դատում
ներ ընել վճիռներ տալ: Այս որովհե-
տեւ մարդուս անձնասիրութիւնը զինքը
կը կուրացընէ, իր տգիտութիւնը ինչ
պէս որ պէտք է չճանչնար, պէտք է
գիտնալ թէ սովորաբար ամէն մարդուն
մտքէն կ'անցնի թէ ես այսպէս կը մտա-
ծեմ և այսպէս կը դատիմ, որովհետեւ
պատճառները հասկըցեր եմ, ուսկից
ինք իր խելքին խիստ հաւանող հե-
տեւանք կը հանէ, թէ ուրիշներուն
խելքը կարճ ըլլալուն՝ պատճառները
չեն կրնար ըմբռնել, անոր համար այս-
պէս չեն մտածեր: Այս չգիտեր թէ իր
մտածածը իրեն միայն աղէկ երևնա-
լուն պատճառը իր տգիտութիւնն է,
որովհետեւ չգիտեր ուրիշներուն այլազգ
մտածելուն իր գիտցածներէն դուրս
եղած պատճառները. և տգիտութիւն
և ինքնահաւանութեամբ չկարծեր թէ
իր գիտցածներէն դուրս ուրիշ պատ-
ճառներ ալ կրնան ըլլալ. վասն զի
տեղեկութիւն չունի: Անոր համար է
ահա որ հասարակօրէն տգէտները և
անուշադիր մարդիկ յանդուգն կ'ըլլան.
վասն զի գաղափարնին քիչ է, և կար-
ծեն թէ աշխարհքս բոլոր այն քիչ գա-
ղափարներովը կը դառնայ, անոր հա-
մար մտածածնուն մէջ դժուարութիւն
չեն տեսներ: Անոր աղէկ օրինակ մըն է

Հիմնական երիտասարդաց ըրած վա-
ճառականութիւնը, որ առանց արուես-
տը գիտնալու, և առանց պէտք եղած
զգուշութիւններն ընելու, բանի ձեռք
կը գտնեն, որով շահ ընենք պիտի ը-
սեխուն չմնար՝ բոլոր ունեցածնին ալ
կը կորսնցնեն. և ետքը այս կամ
այն բանը, տա կամ նա մարդը իրենց
փաստուն պատճառ կը բռնեն. չեն գի-
տեր որ բուն պատճառն է իրենց աղէկ
չգիտնալով՝ ազատաբար մտածելն ու
գործելը :

Արդարդ. Արջափ ալ մէկը գիտուն
ըլլայ և դատելու բանին վրայօք կա-
րէոր տեղեկութիւնները ունենայ և
որչափ ալ խելացի ըլլայ, դարձեալ պէտք
է գիտնայ որ իր միտքը բոլոր մարդկու-
թեան մտքէն վեր չէ, և պէտք չէ դնէ.
Իբրեւ թէ ամէն աշխարհ եկող մարդիկ-
ներէն խելացի, սուր և թափանցող
միտք ունի ինքը, որով այն բանին վրայ
ուրիշներուն կարծիքն ալ և դատումն
ալ քննելու կամ հարցնելու կարօտու-
թիւն չունեցող սեպէ զինքը : Հասա-
րակաց առակ է որ կ'ըսուի "Ա՛յք ա-
ռաւել տեսանէն քան զակն", մէկը գիւ-
րաւ կրնայ սխալիլ, բայց ոչ նոյնպէս
երկուքը իրեքը մէկէն. զուրիշը մեզի
խորհրդակից առնուլը՝ մեր խելքը աւելի
ուժովցնել ըսել է. կը տեսնենք որ աշ-
խարհքիս ամէն գիւտերը, արուեստնե-
րը և գիտութիւններն ալ այս ճամբով
ծաղկեր են ու կը ծաղկին. ետքինները
առջիններուն խելքովը, գիտութեամբը
և ճանաչմամբը օգտելով, մանաւանդ
երեւելեաց և անուանի իմաստնոց խել-
քովը որոնք քիչ հեղու կու դան աշ-
խարհք : Արեւմն ինչ ըսելու է այն մար-
դուն որ առանց նայելու և քննելու աշ-
խարհքիս իմաստնոց կարծիքը ինք իր
խելքին միայն ապաւինած կ'ուզէ ազա-
տաբար դատել համարձակ : Այլ թէ
այնպիսին յայտնապէս յանդուգն է և
անմիտ, անմտազոյն ևս է նա, որ կրօն-
քի և հաւատքի խնդիրներուն մէջ թող
տալով մանաւանդ թէ արհամարհե-
լով բովանդակ ընդհանուր եկեղեցւոյ
վարդապետութիւններն և որոշմունք-

ները, որ այնչափ իմաստնոց և օրբոց
քննութեամբ և վկայութեամբ որո-
շուած և հաստատուած են, որ Վրիս-
տոսի տեառն մերոյ անսուտ խոստմանը
վրայ անսխալ հիմնած են, կ'ուզէ ինք
իր խելքին ազատաբար դատելու, մա-
նաւանդ երբոր իրմէն եւել մէկ քանի
յանդուգն անմիտներ ալ գտնելու որ
ըլլայ. անոր համար

Արդարդ. Արիշի խորհրդածելու ժա-
մանակը պէտք է նայի ու քննէ թէ ինչ
հոգւով խօսեր են կամ գրեր են տյն մար-
դիկը. արդեօք ճշմարտասէր անձինք
են, թէ տեսակ մը կրից տէր են. ար-
դեօք կապուած է մտքերնին, թէ ան-
սանձ. և եթէ ազատ միտք չըլլալու
նշան մը տեսնէ վրանին, ինքը ազատ
մտք մերժէ անոնց ըսածը : Իսկ թէ
չատ մարդիկ կը հետեւին այն գրուած-
քին կամ այն խօսքին, այն հետեւողնե-
րուն շատութեանէն պէտք չէ որ խա-
բուի, այլ անոնց տլ ինչ մտաց տէր մար-
դիկ ըլլալնին դիտէ : Այլ քանի որ ինքը
ընտրութիւն ընելու համար ամէն հար-
կաւոր եղած տեղեկութիւնները չունի,
պէտք է որ գտնէ ազատ մտաց տէր
մարդ մը՝ հմուտ այն խնդիրներուն մէջ,
որուն վրայ է իր տարակոյսը, և անոր
հարցնէ. և անոր բերած պատճառ-
ներուն աղէկ միտ գնէ, ու խելքով մը
տածէ, և թէ որ իր միտքը դրածէն
տարբեր ըլլայ այն մարդուն ցուցուցա-
ծը, հաստատուն պատճառներով, ազատ
մտք իր կարծիքը փոխէ ու զայն լաւա-
գոյնը ընդունի : Այս կրից փաստներուն վրայ
մերժելը իր սովորութեանը գէմ ըլլա-
լուն համար, այդ կապուած մտաց
գործք է :

Արդարդ. Այլի որ ինքն ալ բանի
մը վրայ մտածելու ու դատելու ատեն
կիրք մը չունենայ, որով ծռի իր դատ-
մունքը : Այս կրից փաստներուն վրայ
արդէն խօսեցանք :

Հինգերորդ. Հին սովորութիւննե-
րուն մէջ ընտրութիւն ընել գիտնայ.
այն սովորութիւններն որ գիտմամբ
հաստատուած են և մարդուս կատարե-
լութեանը կ'օգնեն, քանի որ անոնցմէ

լաւագոյնները չեն գտնուած , զանոնք ջանայ պահելու : Իսկ նիւթական սովորութիւնները , որոնք մէկ կերպով մը կատարելութեանը արդեւ կրնան ըլլալ , թէ և իր մտաց վրայ տիրած ըլլան , թողու զանոնք մտաց ազատութեամբ , ու անոնց տեղ ընտրութեամբ լաւագոյնները գործածէ :

Եւս կանոնները երբոր չպահուին՝ հարկաւ այն ըսած անկարգութիւններդ կը հետեւին . հաւատոյ սկզբունքը չճանչցող ու աստուածաբանական ուսման երեսը չտեսնողը կ'ելլէ՝ կ'ուրանայ այն կրօնական սկզբունքը , որոնց վրայ ինչ խելքեր մտածեր հօգնէր և զրէր են : Ուսման անունը հազիւ գիտցողը իբրեւ հմուտ ամէն գիտութիւններու իր խելքը չհասած ուսմունքները կ'արհամարհէ : Խելքը կարճ մարդը՝ զամէն մարդ տկարամիտ և անխելք կը կարծէ իրեն պէս չմտածելուն համար : Դեռ բանի մը գաղափար չունեցողը՝ իբրեւ ամէն բան գիտցող յանգուցն կ'ըլլայ ու չըլլալու բաներու ձեռք կը զարնէ : Եղէկը գէշէն ընտրել չգիտցողը՝ իբրեւ կրթութեամբ ախորժակ ունեցող , իր ամէն ախորժածին առանց քննելու ետեւէն կ'երթայ , և աղէկ այն բաները կ'անուանէ՝ որոնք որ իր անկարգ յօժարութեանցը կ'օգնեն , և գէշ այն բաները՝ որ իր քմացը դէմ կուգան : Եմենեին դատմունք չունեցողը՝ իր տեղեկութիւն չունեցած և չգիտցած բանին վրայ որոշ դատաստան կ'ընէ առանց տարակուսի : Երիւք լցուած մարդը՝ իբրեւ ճշմարտութիւն սիրող զինքը կարծելով , ամէն բան կրքով կը մտածէ , կը խօսի և կը գործէ և կ'ուզէ որ ամէնքը իր կրկնը յարմարին իբրեւ ճշմարտութիւն սիրելով : Ենկարգութիւնով լցուած մարդը՝ ամէն բանէն մեծ անկարգութիւն կը սեպէ իր հին անկարգ կամ անօգուտ սովորութիւնները փոխելը , և սովորութեանց մէջ ընտրութիւն ընողը նորասէր և ատեցող հնութեանց կ'անուանէ : Եսոք չհասկըցող խորհրդոյ ականջ չտուող մարդը՝ կ'ուզէ որ ամէնքը իր խորհրդոյ մտիկ ընեն , և իր

կարծեացը չհամաձայնողները զամէնքն ալ անխելք և անկարգ կը սեպէ ու կ'արհամարհէ :

Բանի որ ազգի մը մէջ չկայ կանոնաւոր մտաց ազատութիւն մը՝ անկարելի է որ այն ազգը ծաղկի առաջ գայ և կենդանութեան օդ ծծէ . բայց վայ ան ազգին ալ որուն մէջ մանկէ անկանոն և անկարգ մտաց ազատութիւն մը կամ թէ ըսել՝ անսանձութիւն մը , վասն զի հետեւանքները շատ գէշ են : Ենոր համար երբ ազգ մը կ'ուզէ՝ որ կարգաւորեալ կերպով ծաղկի առաջ երթայ , կատարելութեւ հասնի , կրթեալ ազգ ըլլայ , աշխարհքիս առջին գովելի և Ետուծոյ ալ սիրելի , պէտք է իրաւ որ տղոց դաստիարակութեանը հիմը աղէկ ձգէ , տայ անոնց մտացը մէկ ազատ թռիչ մը՝ որ խելք բանեցընել սովորին , աշխարհաց ըլլան , թմրած ու կապուած մտքով չմնան , այլ արթուն բանէ բան հանող որով կարենան առաջ երթալ . բայց մէկալ կողմանէ ալ պիտոր նայի՝ որ այդ ազատութեան մտաց չափը օրէնքը և կանոնները աղէկ մը խօթ մտքերնին , որ անսանձ չըլլան : Ենոր համար վարժապետաց առաջին փոյթը պէտք է ըլլայ կրթելու տղաքը այս կանոններուն մէջ :

Ա . Եկ բանի մը վրայ հարկաւոր եղած տեղեկութիւնները չառած չխօսիլ . և այս կանոնին մէջ աղէկ կրթութեամբ համար պէտք է տղոց սովորեցնել ամէն բանին պատճառն հասկըցընելով . և տղոց ամէն խօսածներուն և գործածներուն պատճառը հարցընել , և սովորեցընել որ առանց պատճառի չգործեն . որով դիւրաւ կ'իմանան գէշ կամ աղէկ ընելին : Եյնպէս որ տալաւորութիւն տղոց մտաց վրայ թէ ամէն բան պատճառէ մը առաջ կու գայ և իրեն մէկ վախճան մը ունի , զորոնք պէտք է գիտնալ ու ըստ այնմ ընել կամ չընել :

Բ . Զուցընել տղոց թէ ինքնահաւանութեան ախտը խիստ բնական է մարդուն , որ և խիստ ալ սխալական է . անոր համար շատ աւելի մէջ սուտ է կարծելը թէ ինքը ամէն բան խելքով

և պատճառով կ'ընէ և ուրիշները չեն հասկընար, կամ թէ իր թափանցող միտքն ուրիշները չունին: Այսպէս մարդս կը մտածէ, վասն զի ուրիշներուն մտքին մէջինք ինքը չտեսներ. և չտեսածը չգիտեր և կարծէ թէ չկայ. բայց ազատ միտք պէտք է գործածէ, պէտք է որ հարցընէ հասկընալու միտքով: Այս տեսակ ճշմարտութեանց վրայ վարժեցընելու համար զտղաքը, երկար կըթուլան պէտք է ընել: Այս որովհետեւ մարդուս ամենէն դժուար խելք պառկեցընելու բաներն են հաւատոյ ճշմարտութիւնները, տղոց աղէկ հասկըցընել պէտք է՝ որ ինքնահաւանութեան ախտէն բռնուողին ամենէն մեծ գործած չարիքն է իր կարճ խելքին դատաստանը հաւատքի բաներու մէջ բանեցընելը, որ անխելք ջանքով կ'ուզէ հաւատքը յարմարեցընելու իր խելքին, և մտայ յանդուգն անսանձութիւնը ազատութիւն անուանելով՝ իր խելացը ու կրիցը յարմար չեկածին չաւտար: Այս ինքնահաւանութեամբ հաւատոյ ճշմարտութեանց մէջ մոլորելու վտանգէն ազատ ըլլալու համար՝ հաւատացեալ քրիստոնէի մը մի միայն ճամբան և հնարքն է ընդհանուր սուրբ եկեղեցւոյ ըսածներէն և սովորեցուցածներէն չխոտորիլ. գիտնալով ու հաւատալով որ եկեղեցին չկրնար սխալելու, վասն զի Աստուած իրեն հետն է և իրեն ուսուցիչ. որովհետեւ հաւատքը մարդուս խելքէն վեր բան է, Աստուծոյ իմաստութեան գործքն է, մարդուս իմաստութիւնը անոր չհասնիր, փորձոյ, քննութեան տակ չլինար: Ինարգ թըրթոյ մը կազմուածքին հազար տեսակ քննութիւններով խելք հասցընել չկրցողը, ինչպէս կը յանդգնի ջանալու խելք հասցընել աստուծոյ յայտնած հաւատքին ճշմարտութեանցը: Ար տեսներ մագնիսը որ հեռուն կեցած երկաթը իրեն կը քաշէ ու այն իրեն ծածուկ զօրութեանը և ինչպէս ըլլալուն խելունիս չհասնիր, մեկնութիւնը չենք կրնար տալ, սակայն ո՞վ կրնայ ուրանալ եղածը ու

չհաւտալ. ինչպէս ուրեմն կը յանդգնի մարդ ուրանալ հաւատքի ճշմարտութիւնները իր խելքը չհասնելուն համար. յանդգնութիւն սարսափելի որ չբացատրուիր, որով շատերուն միտքը պղտորած է այս դարուս մէջ: Այս զգուշութիւնը տղոց մտացը մէջ աղէկ տպաւորելու համար պէտք է շատ աշխատիլ:

Գ. Սովորեցընել ընտրանաւ կարգալու մատենագիրները, անոնց սուտ համբաւէն չխաբուելով. գիտնալ որ կիրք և հանձար երկու այլ՝ այլ հանգամանք են մատենագրաց: Մատենագիր մը սիրելու և անոր ըսածներուն հաւատք ընծայելու համար բաւական չէ որ հանձարեղ գրուածք ունենայ, այլ և անոր ինչ տեսակ խելքի տէր ըլլալն ալ պէտք է ճանչնալ: Արնայ ըլլալ մատենագիր մը տկար հանձարով բայց ուղղատես, արդարակորով և ազատամիտ. և ընդհանրապէս հանձարեղ, բայց գերեալ ի կրից և կապուած կամ անսանձ մտք, որուն գրքերը կարգալը այնչափ աւելի փնասակար է՝ որչափ որ սուտ ու փալփրուն հանձարով մը կը խաբէ կարգայողը: Երկրորդ ալ պէտք է սովորին ամէն բարեկամ երեւցած մարդկան խօսքերէն չխաբուիլ. ճանչնալ թէ ո՞վ է զիմացինը, և գիտնալ թէ ինչպէս պէտք է վարուիլ անոր հետ. անոր համար պէտք է որ սովորին ազատ դատաստանաւ ճանչնալ ուրիշի վկայութեան ճշմարտութիւնը կամ ստութիւնը իր նշաններէն:

Դ. Արից ինչ տեսակ փնասակար ըլլալը հասկընան, և թէ ինչպէս կը պաշարեն մարդուս միտքը, որոնց արմատն է անձնասիրութիւնը և զխտուր բուներնին են սէրը և ատելութիւնը. այս երկուքին ճիւղերն են ուրիշ ամէն կըրքերը. և ասոնք երբ մարդուս մտաց և սրտին վրայ իշխեն, անկարելի է որ այն մարդը կարենայ ազատամիտ ըլլալ և շիտակ դատաստան ընել:

Ե. Երբ փափաքելի էր որ այս կարևոր դատախարակութեան սկզբունքը և ազատութեան մտաց հարկաւոր կանոնները՝ առանձին դատատեսներով սով-

բեցրնէին վարձապէսք իրենց ուսանողայ . գիտնալով որ ասոնք են հիմունք ուրիշ ամէն սովորելու ուսմանց ամէն տեսակ վիճակի մարդու , և պիտոր ըլլան կանոն բոլոր իրենց կենաց ընթացիցը մէջ , :

() Երհնեալ ծերը լսելով զայս ամէն ըսածներս , զորոնք չէր յուսար ինձմէ լսելու , կուրախանար և չէր գիտեր թէ ինչպէս չնորհակալ ըլլայ ինձմէ : Բայց ես աւելի մեծ չնորհակալութիւն կ'ընէի մեր ազգայնոց , եթէ ամէնքը այս ճշմարտութեան ճամբուն հետեւելով աշխատէին կարգաւորեալ կերպով զիրար լուսաւորելու , և ցուցրնէին իրենց ամէն գործոցը մէջ զայս կանոնաւոր մտաց ազատութիւնը , որով վայելէինք ազգովին ասկից աւաջ եկած ամէն տեսակ լուսաւորութեց արդիւնքը :

Հ . Գ . Մ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔՈՂ

ՅԵՐԱՆԵԼԻ ԵՐԷՑՆ

Ի Ս . ՂԵՒՈՆԴ :

ՄԱՍՆ Բ .

Բնախնամ կամք բարձրելոյն հաճեցան սփոփել զաշխարհ հայաստան , և յանհնարին վշտացն հանգուցանել զնա . այլ ո՛վ զաղտնածածուկ խորհրդոցն Բստուծոյ , զի որպէս կանխեալ տառցի , զի մի փրկութիւն հայրենի աշխարհիս այլոյ զօրութեան համարեցին արգասիք՝ հարկ եղև տապալել անկանիլ ի ճակատու յեափն մարտին՝ այնմ որ հիմն և զօրութիւն տանս համարէր թարգմայ , առաքինւոյ տուամ Բամիկոնեան սպարապետին . սակայն ո՛վ անհնարին աղետից մերոց , և քեզ հայր , երանելիդ Դ և ոնդ , ո՛վ փառք

և սարծանք հայաստանեսայց , ո՛վ աղաւէնդ հարստահարելոյ ժողովրդեանն , ո՛վ նեցուկդ տանն Բստուծոյ , և քեզ . . անհ , և միթէ չիցէ՞ հնար զայս մի նուագ զվճիռ Բարձրելոյն շրջել , զի և քեզ հարկ է նուիրիլ ի վերայ ազգին զի փրկեցի հայաստան . սերմն խնդրէ Բստուած զի նորաբողբոջ զկենդանութիւն բուսուցէ հայաստան աշխարհիս , և ահա երանելին Դ և ոնդ ինքնա՛նուէր սերմն կենդանութեան խոնարհի ի հող . նուէր քաւութեան խնդրէ Բստուած , զի զարտասուս դառնութե սրբեսցէ յաչաց հայաստան աշխարհիս , և ահա մերս հայր հայաստանեսայց մատչի ի սեղանն քաւութեան . այլ ո՛հ և յորպիսի սեղան . ի սեղան քստմնելի յաչս աղամանդեայ և ապառու՛մ սրբտից անգամ , այլ ի փարելին յաչս երկնից , ի չնորհազեղն հայրենի սահմանացս : Բաբէ , յուզին տարտարոք , ժայթքեն ի դուրս զամենայն զաղտա՛ծիդ մեքենայս չարութեան մտաց , զրոհ տուեալ յարձակին ի պաշտօնեայն սրբութեան յերանելի երէցն . նա ինքն փնասուց արեաց արքայի դատի պատճառք . վկայեն և արքունիք զիցամոլ ազգաց , զի այր մի յաչս նոցա անարգ՝ կանգուն ունի զհայաստան աշխարհ . վկայեն զի նա մենաւոր և անզէն՝ ոգի պահպանութեան եղեմական վայրացն . զի նա հազարաւորաց նոցա ախոյեան կայ անվանելի : Բայլ ահա ո՛ն նոքա յաղթողք ի դաշտն Բրտազու հանդիսացեալք , և հիմ իբրու զկորակոր պարտեալս այր զարամբ ելեալ խուովին , յուզեալք յանձինս տարուբերին , զի գեռ ևս կենդանի կայ նեցուկն աշխարհի , գեռ ևս ի հայաստան քաղզն նորա . այր հազարաւորք տարածեալք ի դաշտին , այլ զհազարաւորացն զոգիս այր իւրաքանչիւր յանձն գումարեալ չնէ՞ զջունչ անհնարին . լքան յաղթականք , և զի յարութեան հանդիսի տեղի տուեալ սպարտեցան՝ զնենգութիւն վատ ընդ արութե քաջութեան անարգաբար փոխանակեալ՝ սուտ երդմամբք հնարին ընկձել զաշխարհն : — ԲԱԼ